

В. О. Лозовой, доктор філософських наук, професор
Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого

ДЕЯКІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ

Правове виховання особистості розглядається як сукупність засобів, форм, методів духовного порядку, що сприяють становленню соціального і індивідуального розвитку людей, їх правової свідомості. Відповідно управління процесом правового виховання, формування правової культури спільноти, особистості передбачає створення макросередовища, де б правомірна поведінка була нормою життя, а відхилення від неї засуджувалося (мається на увазі захист конституційних прав і свобод людини і громадянина тощо, розв'язання правових проблем законними, правовими засобами, інструментами), а також організацію правового виховання. Управління процесом правового виховання передбачає системний, організований, цілеспрямований вплив суб'єктів правовиховного процесу на свідомість вихованців з метою вибудувати у них систему правових цінностей, знань, змісту свого правового статусу, переконань у доцільності та необхідності правомірної поведінки, виробити вміння, навички користуватися усім правовим інструментарієм, встановленим у державі.

Управління процесом правового виховання вимагає розроблення на рівні держави стратегічних напрямів державної діяльності щодо здійснення правовиховних заходів, організацію суб'єктного складу учасників правовиховного процесу, забезпечення контролю за ним.

Модель організації та управління процесом правового виховання передбачає визначення мети, заради якої здійснюватиметься система цілеспрямованих виховних заходів, тобто сукупність яких властивостей, якостей, рис у особистостей слід формувати, виховувати. Для цього необхідно описати еталон чи ідеал, до якого мусимо наблизитися, мають наблизитися ті, на кого спрямовано правовиховні дії.

Далі треба вивчати індивідуальні особливості вихованців (об'єктів виховання), їх позитивні параметри (рівень розвитку правової культури, зокрема компонентів правосвідомості і наскільки системно, постійно чи епізодично демонструється правомірна поведінка), а також недоліки у системі знань, переконань, поведінці.

Таким чином, ефективне управління правовим вихованням базується на індивідуальному підході до особистості і включає таку форму, як індивідуальна робота. Це орієнтує на глибоке вивчення особистісних властивостей, потреб, цінностей, інтересів, цілей, мотивів вихованців, які у свою чергу визначаються змістом їх реальної діяльності та спілкування. Без знання цих особливостей неможливо ефективно здійснювати правовиховну діяльність. Отже, управлін-

ня процесом правового виховання потребує постійного вивчення результатів виховної роботи, рівня сформованості правової культури вихованців і коригування змісту та методик правовиховного процесу з метою їх вдосконалення. Тобто, важливо уявляти, які якості, властивості, риси сформовано, які перебивають у стадії становлення, а які очікують на те, аби закласти основи для їх розвитку.

Знання про рівень розвитку правової культури, її складових у об'єкта виховання, порівняння цього рівня з ідеалом, еталоном дають можливість оптимально прогнозувати застосування засобів, форм, методів правовиховної діяльності в конкретному колективі, спільноті, тобто створювати програму, план виховної роботи. Важливим тут має бути залучення зусиль кожного вихованця до досягнення поставленої мети.

На основі розроблених з урахуванням конкретних показників програми чи плану здійснюються заплановані заходи із залученням вихованців до різних видів діяльності, що сприяють формуванню правової культури, засвоєнню практичного досвіду відповідно до ідеалу, еталону.

Суб'єктом управління процесом формування правової культури громадян узагалі і правовиховним процесом, зокрема, повинна бути держава, її структури, органи місцевого самоврядування, заклади освіти, тобто їх керівники, керівники трудових колективів. Вони мають програмувати цю роботу, формулювати цілі, визначати завдання, вибудовувати тактику, координувати дії різних суб'єктів правовиховного процесу задля досягнення загальної мети, створювати необхідні умови, застосовувати засоби інформування, переконання, примусу, показувати приклад правової вихованості тощо. Планування, організація та взагалі управління правовиховною діяльністю мають здійснюватися з єдиного центру.

Управління правовиховним процесом, як правило, базується на загальних і організаційно-функціональних принципах. До перших слід віднести принципи: об'єктивності, локальності, конкретності, науковості, законності, гласності, цілеспрямованості та ін.; до організаційно-функціональних: єдність цілей, змісту, методів і форм; зв'язок правового виховання з практичною діяльністю; створення виховного середовища; виховання в колективі і через колектив; систематичність, послідовність та безпосередність виховних заходів, їх раціональну організацію; врахування вікових та індивідуальних особливостей, персоналіфікованість; опору на позитивні якості вихованців; узгодженість правовиховної діяльності усіма її суб'єктами, забезпечення зворотного зв'язку; раціональний, оптимальний підбір та розстановку кадрів, що здійснюють правовиховну діяльність. Названі принципи управління правовим вихованням передбачають їх системне втілення у правовиховну практику.

Управління процесом правового виховання передбачає виявлення виховних можливостей сім'ї, громадських організацій, культурно-освітніх установ, засобів масової інформації для ефективного використання їх впливу на індивідів,

а також формування традицій, пропаганду зразкової поведінки, стимулювання процесу підвищення рівня правової культури.

Головним завданням правового виховання є запуск процесу саморозвитку, самостворення особистості з високим рівнем правової культури.

С. І. Максимов, доктор юридичних наук, професор
Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗУМІННЯ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ

Значущість та результативність будь-яких досліджень залежать від методологічної основи, на яку вони спираються. Проте в публікаціях як радянського, так і пострадянського періодів методологічним питанням правового виховання уваги приділено недостатньо. Самі ж поняття «методологія» та «методологічний» у назві досліджень з правового виховання використовуються дуже рідко і не мають належного фундаментально-концептуального значення.

Слід зазначити, що розуміння сенсу правового виховання залежить від розуміння як процесу виховання, так і самого права, що в свою чергу спираються на відповідні методологічні засади.

Перш за все звернемося до тези про те, що сутність правового виховання (*правовиховання*) значною мірою залежить від розуміння самого права (*праворозуміння*). Усі концепції праворозуміння можна звести до двох основних підходів: авторитарно-легістського та ліберально-юридичного, або позитивістського та непозитивістського.

Згідно з авторитарно-легістським підходом під правом мається на увазі продукт держави: право — наказ офіційної влади. Тут право зводиться до офіційно-владних установлень, формальних джерел позитивного права, тобто до закону — до того, що офіційно наділено в даний час і в даному місці владно-примусовою силою. Право похідне від держави, його принципом є владна сила, забезпеченість владним примусом.

Для ліберально-юридичного типу праворозуміння характерне розрізнення права і закону (позитивного права). При цьому під правом розуміється дещо об'єктивне, незалежне від волі, розсуду або свавілля державної влади.

Перший підхід до права асоціюється з порядком, а в практиці управління і нагляду тут панує принцип «все, що не дозволено, заборонено»; другий — зі свободою, а його принципом є: «все, що не заборонено, дозволено».

Легістсько-авторитарне розуміння права було домінуючим за радянських часів. Відповідно й система правового виховання орієнтувалася на образ права як державного встановлення. Потрібно було лише знати вимоги закону та ви-